

Zielen op zolder: de gewetensparadox van de lutherse zendeling Willem Steinhart

In zijn boek *Steinharts biecht – Zielenstrijd op de Batoe-eilanden* beschrijft Karel Weener boeiend en indringend hoe de zendeling Willem Steinhart, in 1924 uitgezonden naar de Batoe-eilanden (aan de westkust van Sumatra), met hoge idealen op de eilanden arriveert. Langzamerhand beseft hij de impact van jarenlange pogingen van zendingen om de zielen van de Niassebevolking op de Batoe-eilanden te winnen voor het christendom: het leidde tot een ware verwoesting van de inheemse cultuur.

Tijdens zijn studie archeologie raakte Weener gefascineerd door etnografische objecten. Hij specialiseerde zich in de historische achtergronden daarvan en is nu een internationaal bekend onafhankelijk onderzoeker en adviseur op dit gebied voor musea, galeries, particulieren en collega-wetenschappers. In deze hoedanigheid raakte hij betrokken bij voorouderbeeldjes en de correspondentie daarover, afkomstig van de Batoe-eilanden, waar in de periode tussen 1889 en 1942 zendingen vanuit het Nederlandsch Luthersch Genootschap voor In- en Uitwendige Zending naartoe gestuurd werden.

Voorouderbeeldjes

Weener ontdekte in de briefwisseling tussen Henry Blekkink, docent aan de Christelijke HBS in Den Haag en verzamelaar van voorouderbeeldjes, en Willem Steinhart, toenmalig zendeling op de Batoe-eilanden, grote verschillen tussen de beide mannen in belangstellingssfeer en

invalshoek ten opzichte van het cultureel erfgoed waarover zij schreven. Waar Blekkink naarstig zoekt naar antwoorden op zijn vragen omtrent herkomst, vormgeving, betekenis en (religieuze) waarde van de beelden, kan Steinhart hem nauwelijks van repliek dienen: hij bagateliseert het belang van de voorouderbeeldjes voor de inheemse bevolking, hij weet ook niet meer precies welke beeldjes hij naar Nederland heeft gestuurd en kan slechts enkele losse feiten aan Blekkink meedelen.

Paradox

“Blekkink kon niet begrijpen dat iemand zo weinig belangstelling voor etnografie kon tonen. Aan Steinharts woordkeuze in zijn brieven aan Blekkink is echter wel te merken dat deze zich wat ongemakkelijk gaat voelen: hij verontschuldigt zich”, zegt Karel Weener. “In die tijd was de superioriteit van de zendingen onomstreden. Er was geen sprake van de wil tot het beter leren kennen van dan wel aansluiting zoeken bij de belevingswereld van de bevolkingsgroepen die de zendingen bezochten. Ze hadden maar één missie: alle heidense getuigenissen moesten voor het christelijk geloof verdwijnen.” Dat gold in ieder geval voor de zendingen vóór Steinhart.

“Steinhart, de laatste die vanuit het Genootschap werd uitgezonden, stond er wel wat anders in dan zijn voorgangers”, aldus Weener. “In zijn begintijd als zendeling werd hij geraakt door het trommelspel van een priesteres, die daarbij litanieën zong. Daar wilde hij meer van weten en dook er helemaal in. Het is bijna paradoxaal dat Steinhart de belangstelling voor etnografie laat varen, maar wel vanuit zijn grote interesse in Niassteksten zoveel mogelijk gezangen in deze taal optekent en probeert te duiden: alles echter vanuit de linguïstische invalshoek.”

Voorouderverering ontkend

De ondertitel van het boek luidt *Zielenstrijd op de Batoe-eilanden*. Indringend verwoordt Weener de situatie waarin de inheemse bevolking zich bevindt: de gevoelde druk zich tot het christendom te bekeren staat lijnrecht tegenover het diepgeworteld geloof dat de zielen van de voorouders in hun beeltenissen wonen - de beelden die henzelf toegang bieden tot het hiernamaals en de vereniging met hun voorouders. De

Gewetensvragen

Treffend en indringend beschrijft Weener de persoonlijke ontwikkeling van Steinhart: zijn Werdegang van enthousiaste zending met een missie tot een aangeslagen mens die zijn idealen in een ander perspectief gesteld ziet. Hij wordt heen en weer geslingerd tussen overtuiging en spijt en ziet, als hij na verlof in Nederland in 1942 terugkeert op de Batoe-eilanden, dat zijn levenswerk voor niets is geweest: zijn achtergelaten aantekeningen zijn onbereikbaar geworden voor hem.

Steinharts biecht is een knap geschreven verhaal waarin de zielenstrijd op meerdere niveaus wordt belicht: van de Niassers, van de zendelingen, van Steinhart en van Weener zelf die zich als wetenschapper verhoudt tot artefacten uit een ver land, die tegelijkertijd uit deze omgeving weggehaald zijn. Ook dat levert gewetensvragen op.

Weener: "Bij ieder wetenschappelijk onderzoek moet je aan reflectie doen. Je slaat bruggen, verbindt mensen en landen. Toch is het lastig, zeker als het om ons koloniaal verleden gaat. Het verwijt van sommigen nu, dat we daar niets te zoeken hadden, staat lijnrecht tegenover dat wat het ons heeft opgeleverd: kennis van elkaars culturen en de mogelijkheid je te spiegelen aan de ander."

Klaar is Karel Weener nooit als het gaat om onderzoek: "Mochten lezers in het bezit zijn van brieven, foto's of ander materiaal met betrekking tot dit onderwerp: ik houd mij aanbevelen!"

info@ethnohistory.nl

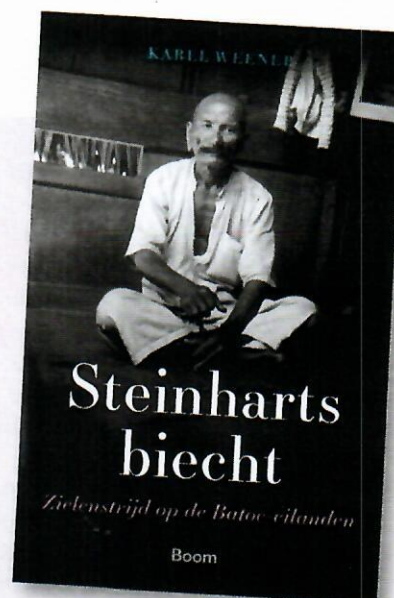
ethnohistory.nl

Leonie Crom-Wagenaar

vanuit het huidige standpunt gezien brute wijze waarop het geloof in voorouderverering de das om wordt gedaan door te verlangen dat alle beelden ingeleverd moesten worden, waarna ze werden begraven of verkocht aan westerse musea en handelaars, verradt dat er geen enkele consideratie was met de geloofsbeleving van de inheemsen zelf.

Beteugeling 'heidendom' versus Niassecultuur

Het blijft wringen bij Steinhart. Niet alleen werd hij getriggerd door de vragen van Blekkink, maar ook een artikel in diezelfde periode in *Het Koloniaal Weekblad* (1931) van de kunstenaar Rudolf Bonnet raakt hem diep. Bonnet, die in zijn artikel *Stervende Schoonheid* de zendingspraktijk zoals hij die tijdens zijn bezoek aan Nias ervaarde aan de kaak stelt, is fel: hij stelt dat omwille van de beteugeling van het heidendom weinig tot niets meer over is van de traditionele cultuur van de Niassers. Vooral het feit dat zendelingen hun christelijke waarden in de plaats wilden laten komen van de inheemse cultuur, in plaats van aan te sluiten bij de bestaande, en daarmee belangrijke culturele tradities in stand te houden, stoorde hem. Steinhart verwijt Bonnet vervolgens dat hij vermoedelijk zelf ook artefacten in zijn bezit heeft en daarmee mede schuldig is aan het vernietigen van de cultuur. Bonnet heeft het echter niet over etnografische beelden. Het feit dat Steinhart dit aanklaart geeft aan dat deze zich impliciet verantwoordt voor zijn eigen rol in de teloorgang van de cultuur: ook hij heeft hieraan meegedaan door beeldjes te verkopen. De invloed van Blekkink en Bonnet heeft er in ieder geval toe geleid dat Steinhart zich meer ging verdiepen in de etnografie.

Het boek *Steinharts biecht - Zielenstrijd op de Batoe-eilanden* door Karel Weener is verkrijgbaar bij

NLG / J.B. Val jb@val.nl

ISBN: 978902443437, prijs: € 24,90.